

1	
3	מבוא
4	פרק ראשון: רקע היסטורי- מתקופת האימפריה העות'מנית ועד מלחמת העולם השנייה
9	יהודי תוניסיה בין מלחמות העולם
12	פרק שני משטר וישי והכיבוש הגרמני
12	משטר וישי
15	הכיבוש הגרמני
18	פרק שלישי השפעת ממשל וישי והכיבוש הגרמני על יהודי תוניסיה
20	היהודים תחת ממשל וישי
23	היהודים תחת הממשל הגרמני
29	דיון וסיכום
32	ביבליוגרפיה

מבוא

יהדות תוניסיה הייתה יהדות ותיקה במדינה אשר היו לה שורשים עתיקים מאוד. חלק מהשורשים של הקהילה קדומים מאוד ואחרים הגיעו בתקופה אשר באה לאחר מכן. ניתן לומר כי מאז התקיימה קהילה קבועה באזור, והתמודדה עם שלטונות טובים יותר ביחסם ליהודים או טובים פחות. עם תחילת המעורבות של המעצמות האירופאיות, ובראשן צרפת הקולוניאליסטית, החלו יהודי המדינה להיות מושפעים מתרבותה של צרפת. הם ביקשו או קיוו להיות אזרחים של המדינה ורבים מהם אימצו לעצמם גינונים מערבים. הסיבה לכך הייתה הניכור שהם חשו במדינה מאת האוכלוסייה המקומית והיחס הקשה שהם סבלו מהתושבים המוסלמים של המדינה, לצד כוח המשיכה של ההתמערבות שהציעה קרבה לתרבות נעלה ושלטת בעולם.

לאחר תקופה שבה היהודים זכו לשיפור מסוים במעמדם, והכוונה כפי שנראה במהלך העבודה היא, לשנות השלושים בהם זכו לשיפור כלכלי משמעותי, הם זכו לשיפור במעמדם מתחילת השלטון הצרפתי במדינה. למרות זאת, מלחמת העולם השנייה טרפה מחדש את הקלפים. בעקבות תבוסת צרפת במלחמה הוקם משטר וישי בצרפת, אשר נשלט על ידי גנרל פטן, ואשר היה אחראי גם על הקולוניות של צרפת בצפון אפריקה, כמו תוניסיה. שלטון וישי שינה את המצב בתוניסיה ויצר מערכת יחסים חדשה של המשטר עם הסביבה המקומית. לאחר תקופה של כשנתיים, פלישת בעלות הברית לתוניסיה גרמה לצבא הגרמני לכבוש לגמרי את תוניסיה ולבטל את משטר וישי במדינה על ידי כיבוש מלא של המדינה. הכיבוש הגרמני ארך רק כחצי שנה אולם שינה גם כן את המצב בתוניסיה.

עבודה זו תבקש לבחון את השפעות המשטרים הללו, משטר וישי והמשטר של השלטון הגרמני, עבור יהודי תוניסיה. העבודה תבקש לבחון את ההשפעות של המשטרים הללו ויראה כיצד יהודי תוניסיה התמודדו עם סוגי משטרים אלו במדינה שלהם.

שאלת המחקר של העבודה היא:

כיצד השפיע הכיבוש הגרמני על מציאות חייהם של יהודי תוניסיה במהלך משטר וישי והכיבוש הגרמני של תוניסיה?

על מנת לענות על שאלת המחקר הפרק הראשון של העבודה יהווה סקירה היסטורית בנוגע להיסטוריה של יהדות תוניסיה במדינה. הפרק השני של העבודה יעסוק במשטר וישי ובתוצאות הכיבוש הגרמני. פרק זה יעסוק במידה מסוימת בנושא השפעת המשטרים הללו על היהודים אולם יעשה זאת בקצרה ויבקש להראות את המדיניות הכללית של המשטרים הללו ואת הדברים שהם ביקשו לשנות במדינת תוניסיה. הפרק יתאר את אופיו של משטר וישי ושל המטרות שלו לאחר שהוא קיבל את הסמכות לשלוט. לאחר מכן הפרק יתאר את השפעת הכיבוש הנאצי באופן כללי על מדינת תוניסיה. הפרק השלישי של העבודה יעסוק בשאלת ההשפעה של הכיבוש הגרמני על היהודים. כיצד הם הושפעו מן המשטרים הללו וכיצד התמודדו עם הקשיים של מחייה תחת הנסיבות הללו. פרק זה יעסוק בצורה ישירה בנושא המחקר הזה ויבקש להראות כיצד הושפעו היהודים בעקבות השליטה של המשטרים הללו במדינה שלהם.

פרק ראשון: רקע היסטורי- מתקופת האימפריה העות'מנית ועד מלחמת העולם השנייה

יהדות תוניסיה היא קהילה יהודית באזור תוניסיה אשר נמצאת בצפון אפריקה. ככל הנראה השורשים של קהילה זו מצויים כבר בתקופה העתיקה שבה החלו להתיישב יהודים באזור. כבר במאות הראשונות לספירה אנו מוצאים עדויות לכך שהיה קיים יישוב יהודי במדינה. החוקרת קרן שטרן הראתה כי בתוניסיה של היום נמצאו שרידים לבית הכנסת שככל הנראה התקיים במאות ה-4 ועד למאה ה-6 לספירה הנוצרית¹. בית כנסת זה היה בעל עיטורים מרשימים וכתובות בעברית לצד כתובות בשפות אחרות.

לאחר תקופת השלטון הביזנטית נכבשה תוניסיה על ידי צבא מוסלמי שהובל על ידי הגנרל עוקבה בן נאפע. לאחר הכיבוש היהודים הוגדרו בתור ד'ימים ונאכפו עליהם המגבלות של חוקי עומר. מתוקף חוקים אלו הובטח להם בטחון אישי והגנה על הרכוש שלהם אם לא יחרגו מן המעמד הנחות שחוקי עומר אפשרו להם². יש לזכור כי מידת האכיפה של חוקי עומר השתנתה בין מנהיג למנהיג שאכפו את החוקים הללו באופן שונה. במהלך ימי הביניים יהדות תוניסיה לקחה חלק בפעילות מסחרית גדולה בין המדינות השונות של צפון אפריקה אם כי הם סבלו מירידות ועלויות במעמדם הפוליטי בתוניסיה לאורך כל ימי הביניים. ידועה במיוחד תקופת שושלת או מוואחידון שבה נרדפו היהודים בצפון אפריקה כולה בצורה הקשה ביותר. תקופה זו הסתיימה בשנת 1229 ולאחריה מצבם של היהודים השתפר במידה רבה³.

במאה ה-16 התורכים העות'מאניים נלחמו בנוצרים, וכונו בצפון אפריקה ממשלים אשר היו כפופים לממשל המרכזי של האימפריה העות'מאנית באיסטנבול. בתוניסיה הצליחה השושלת התורכית להיפרד מהשלטון הישיר של הסולטן התורכי ולכונן בה מעין ממלכה עצמאית. זאת למרות שהשליט של תוניסיה המשיך לגייס חיילים ואנשי ממשל באימפריה התורכית. במאה ה-18 מספר היהודים בתוניסיה עמד על עשרות אלפים ועיקר החיים היהודים התרכזו סביב עיר הבירה תוניס. היהודים השתלבו בצורה טובה בתחום המסחר למרות שלעיתים היו צריכים לשלם מיסים גבוהים עבור העיסוק במסחר.

לפי החוקר חיים הירשברג במהלך המאה ה-18 היהודים הצליחו להצליח במידה רבה בתחום המסחר. הם היו אחראים על ייבוא בשווי של 6.5 מיליון מן המטבע המקומי לעומת סוחרים אחראים אשר היו אחראים על שווי ייבוא קטן בהרבה⁴. למרות הצלחה כלכלית גדולה זו היהודים סבלו מפגיעות חמורות בתחום הבטחון של הקהילה במהלך המאה ה-18.

¹ Karen B. Stern, "Inscribing devotion and death: archaeological evidence for Jewish populations of North Africa," Religions in the Graeco-Roman World. 161 שנה? (p. 297).

² ירון צור, סיפור תרבות: יהודי תוניסיה וארצות מוסלמיות אחרות, הוצאת מרכז זלמן שזר לתולדות ישראל, ירושלים, 2003, עמ' 18.

³ שם, עמ' 18.

⁴ חיים זאב הירשברג, תולדות היהודים באפריקה הצפונית: התפוצה היהודית בארצות המגרב מימי קדם ועד זמננו, כרך שני, הוצאת מוסד ביאליק, תשכ"ה, עמודים 65–66.